

bennünket – a kísérlet megindítása kapcsán – a feltételezett esztétikai műveltség tartalma és az új személyiségmodell leírása érdekelt. Néhány figyelemre méltó megállapítást kísérletünk vezérgondolatául kiemeltük. Ezek a következők:

- a) A környező világ, a valóság tökéletesebb esztétikai birtokbavétele.
- b) Az esztétikai elsajátítás két – pedagógiaiilag fontos – ismérvelle rendelkezik. Egyszerre befogadó és alkotó, asszimiláló és önkifejező – önmegvalósító.
- c) Ebhez a folyamathoz a gyermeknek ismeretekre, készségekre és ítélőképességre van szüksége.
- d) A primer-reflexszerű élményt módszeres elemzéssel mélyíteni, intellektualizálni kell, hogy tudatos élménnyé váljék.

Új vonása az esztétikai műveltség tartalmának továbbá, hogy az eddigieknél sokkal nagyobb súllyal szerveződik az irodalom köré a képzőművészet (az építészet és az iparművészet), a zene, a filmművészet, a mozgáskultúra és a folklór jó néhány eleme. A jövő alpműveltségét nyújtó iskolában a személyiség dinamikájának összetevője esztétikai neveltségében gazdagabb lesz. Egyrészt a sok-sok élménynyújtás a befogadóban újabb élményszükségletet fejleszt. Másrészt készségek, képességek kialakításával a művek átélésére, mélyebb feldolgozására lesznek képesek a tanulók. Végül a közös munkavégzés, a közösen átélt élmények a művészeti foglalkozások résztvevőit is közösséggé formálják.

A fenti célok-feladatok egységes értelmezése után a program kialakítása következett, és 1977/78-as tanév szeptemberétől egy fiatal, lelkes művészettörténész, Kárpáti Andrea irányításával három nagy gyakorlattal rendelkező napközis munkavezetővel és két rajzszakos tanárjelölttel kezdődött meg a kísérlet a négy alsó tagozatos napközis csoportban.

Akik jól ismerik a napközi otthonok tanulói összetételét, tudják, hogy a családi otthon hátrányai között a kultúra értékei is hiányoznak. Ezért fogtak – többek között – olyan kedvvel nevelőink a kísérlethez. A két év munkájából kívánunk ízelítőt adni, kedvet ébreszteni elsősorban napközi otthonban dolgozó kollégáinknak. Véleményünk szerint hasznosan illeszthetők a leírt képzőművészeti foglalkozások a napközi otthoni szabadidős programokhoz.

Négy évre tervezett programunkat folyamatosan szeretnénk a napközis gyakorlati képzés részévé tenni, azért, hogy a kísérletező kedvű hallgatóink, kikerülve az iskolájukba, az eddiginél változatosabb, élménygazdagabb napközi otthoni nevelőmunkát végezhesenek.

KÁRPÁTI ANDREA

„A képzőművészet nyelve”

MŰVÉSZETI FOGLALKOZÁSOK AZ ALSÓ TAGOZATOS NAPKÖZI OTTHONBAN

Az 1977/78-as tanévben a Szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola megbízásából a főiskola 2. sz. gyakorló általános iskolájának 4. alsó tagozatos csoportjában képzőművészeti nevelési kísérletet indítottunk be. Ez a beszámoló a kísérlet 2. évének eredményét foglalja össze.

„A képzőművészet nyelve” című program nevelési célja: a műelemző készség kialakítása, fejlesztése, „közöségnevelés”. (Tapasztalataink szerint a vizuális nyelv

elsajátítása mellett műalkotás-elemzésre, s főleg a tanulók önálló elemző munkájára az alsó tagozatos rajzórák 45 perceiből nem juthat elegendő idő.) A művészeti nevelésbe itt kapcsolódhat be leghatékonyabban a napközi.

Másrészt célunk a képzőművészeti elemzőképesség összetevőinek feltárása, fejlesztési lehetőségeinek kidolgozása, s ezek hatásvizsgálata 6–10 éves gyermekeknél.

Foglalkozás-tervezeteimet a napközi otthoni szakvezetők gyakorlati ötleteivel, javaslataival és nagy nevelési tapasztalataikkal valósítottuk meg a gyakorlatban. Az így kipróbált módszertani anyag, reméljük, hogy az ország más napköziijében is felhasználható. *Kálmán Jánosné* az 1. osztályos csoport vezetője, *Miklós Edit* főiskolai hallgató a második, *dr. Gácsér Józsefné*, a harmadik csoport vezetője (és segítője *Deák Éva* főiskolai hallgató), valamint a negyedik csoport vezetője *Petrusán Györgyné*, fáradhatatlanul dolgoztak és dolgoznak a négyosztályos program tökéletesítésén. Havonta tartott konzultációinkon az előző hónap munkájának értékelése, az új feladatok megbeszélése és bemutató órák tartása mellett továbbképzésre is sor kerül – az így összeállt művészettörténeti, művészetelméleti, technikai, gyermeklélektani és művészetpedagógiai szakanyagok és bibliográfiák programunk továbbképzési anyagaként segítséget nyújtanak majd abban, hogy a napközi otthon a művészeti nevelés hatékony színterévé váljon.

A műelemző készség kialakítását célzó módszerek a következők:

1. *Közvetlen tapasztalatszerzés* – a képzőművészet anyagainak, eszközeinek és alkotásainak alkotó megismerése. Formái:

– *tapintási gyakorlatok, nyomhagyási gyakorlatok*: első osztálytól kezdve minden művészeti ág (képző-, ipar- és népművészetben egyaránt) megismerése, anyagaik fizikai tulajdonságainak s a bennük rejlő esztétikus megformálási lehetőségeknek vizsgálatával kezdődik.

A gyerekek *tapintási táblákat* készítenek az érintetlenül hagyott, ill. különféle eszközökkel megformált anyagokról. A tapintási érzetekhez kapcsolt felületminőségeket diaképeken, fotókon felismerik. Ezzel a dianézést tanítjuk – valamint a „*képolvasási gyakorlatok*” során – így hívjuk a diaképen látható, az órán sokoldalúan bemutatott jelenségek önálló leolvasását, az alapszintű műelemzést – az anyagok tulajdonságait, hangulati hatását, az alkalmazott technika és a választott anyag tartalomhoz fűződő kapcsolatát határozzák meg a gyerekek.

A tapintási és nyomhagyási gyakorlatokkal az anyagszerűség, a funkció és forma egysége s a forma és tartalom egysége alapelveivel ismertetjük meg a tanulókat – gyakorlati – szemléleti úton.

Látástréning – egyik formája az anyagvizsgálatokhoz kapcsolódó, kézi nagyítós végzett felületvizsgálat; a festészeti órákon a színelismerés, az árnyalatok, színerősség- és fénytelítettség fokozatok megkülönböztetése, a képeken a kompozíciós szerkezetek felismerése, az épületeken a belső tér és külső vonzástér megértése, meghatározása. A látástréning segédeszközei: *vizuális játékok* (mágneses mozaik színes zománclapokból, tervezője *Brutyó Mária* képzőművész), amelynek egyszínű lapjai (alap- és kevert színek, tónusfokozatok) valamint mértani formák metszeteit tartalmazó rendszerei a szín- és formakompozíció néhány alaptörvényének játékos elsajátítását teszik lehetővé. A következő tanévre *Lantos Ferenc* pécsi vizuális műhelye készít kísérletünk számára szín- és formaépítő játékokat, melyeket kipróbálás után, foglalkozástervekkel, napközis továbbképzéseken szándékozunk népszerűsíteni. Az építészeti órákon városépítő játékunkat és szétszedhető épületmakettjeinket használjuk szemléltető anyagként. A jövő tanévben kísérletünkben kerül kipróbálásra a szentlőrinci 1. sz. Általános Iskola műhelyének új terméke – a nagy városépítő játékkészlet.

2. Közvetett tapasztalatszerzés: a képző-, ipar- és népművészet ágainak anyagai-val, eszközeivel, néhány esztétikai alapelvével és műfajával ismertető „alapozó programunk” – melyre a felső tagozatban komplex művészettörténeti-történelmi foglalkozásokat szándékozunk építeni –, fontos részét képezik a múzeum- és műteremlátogatások, városi séták (épülettípusok, városrészek, természeti, építészeti környezettel, tértípusokkal ismertető séták). Az adott képzőművészeti problémával ismertető gyakorlati foglalkozások után kerül sor rájuk, s a séta során vázlatkészítés, utána élményrajz, fogalmazás, tartalmi vázlat rögzíti a látottakat. *A negyedik csoport tagjai az év során több előadáson vettek részt – az előadók (Szeged város tanácsának építésze, városfejlesztési szakember, a Móra Ferenc Múzeum néprajzkutatója stb.) a gyerekek kérésére keresték fel a csoportot, illetve a múzeumban tartottak vetítettképes előadást, amelyet hosszú beszélgetés követett, a téma zárófoglalkozásai voltak ezek is, az ismétlés, tudatosítás, ismeretaktivizálás kiváló eszközei.*

3. A vizuális elemző módszerek elsajátíttatása a program egyik legfontosabb gyakorlati feladata. A sétákat követő élményrajzok megbeszélésekor esik szó a „lényegkiemelés”, a gyors élményrögzítés fontosságáról, s a gyerekek már 2. osztályban ügyes tömegvázlatokat készítenek.

A 3–4. csoportban minden *gyereknek* van skiccfüzete – ebbe gyűjti a diáképekről készített, illetve a sétákon, kiállításokon látott épületek, tárgyak és műtárgyak tömeg- és színvázlatait. A tervezési feladatoknál – így nevezzük azokat a gyakorlati feladatokat, amelyek végzésekor lehetőség nyílik az anyagvizsgálatok, a képolvasás és a műhelylátogatások tapasztalatainak alkalmazására –, a gyerekek jó hasznát veszik a skiccfüzetbe gyűjtött motívumoknak, formáknak.

Az elméleti foglalkozásokat feloldó, azokhoz tartalmában kapcsolódó mozgásos játékok során tanítjuk meg a mozgásvázlat készítését – ezt a 4. csoportban már képekről is készítettjük a gyerekekkel. Valamennyi vizuális elemző módszer célja: a mű alapos megfigyeltetése. A passzív szemlélődés ehhez kevés – unalmas is a kisgyerekeknek. A vázlatkészítés – a „rajzolás” során sokáig és szívesen időznek egy-egy képnél, szobornál, s alaposan megfigyelik ezt.

4. Kinetikus elemző módszerek tanítása – ismét csak az alapos műmegfigyelés elősegítésére szolgál. A mű figuráinak mozdulatát vagy statikus pózát utánzó „szoborjáték”, illetve ennek közismert változata, az „emberszobrászat” – mikor egy gyerek társai tagjainak hajlítgatásával, a többiek meghatározott pózú csoportba rendezésével készít „szobrot” – a mozgásábrázolás képi és plasztikai jeleire hívják fel a figyelmet. – Persze csak akkor, ha alapos műmegfigyelés után–közben játszjuk, – ekkor nem válik bohóckodássá. A kinetikus műelemzés másik módszere a *kézjel* – a szobor vagy épület körvonalának, illetve a kép erővonalainak utánmozgása kézfejjel, alkarral. A szem a műalkotásra szögezve – s a kép vizuális „feltérképezése” közben mozgással erősíti meg a látottakat a gyerekek. – A vizuális és a mozgásos elemzés módszereivel – amennyiben ezeket jól elsajátították, s szokásszerűen, minden foglalkozáson alkalmazták – a gyerekek nagyon sok olyan információt közölnek velünk a műről, amelyet szavakkal kifejezni nem tudnánk még. – Az elemzés ilyen módja azonban kísérletünkben is csak játék, segédeszköz, amellyel a műértékelő gondolkodás, a műelemzés szellemi folyamatát próbáljuk fejleszteni. A gondolatok születésének feltétele sok esetben a szavak, fogalmak ismerete – s a szóbeli műelemzés nélkülözhetetlen eszközei is a szavak, csakúgy, mint a gyönyörködés vagy kritika „szép szavai”.

5. Szókincsbővítés a célja a művészet-füzet vezetésének, a 3. és 4. csoportban. Az anyagvizsgálatok, diáképek, tanári magyarázatok és séták során bemutatott új fogalmakat, tárgyakat stb. a gyerekek a művészet-füzetben rögzítik – ide kerülnek az anyagok, eszközök, épülettípusok, népművészeti tárgyak, motívumok, műfajok nevei, a fe-

lületminőségeket, szín- és fényhatásokat leíró jelzők, hasonlatok, metaforák – ezeket versekből, mesékből, költői műleírásokból keresik ki a tanárok és a gyerekek, de megjegyzi a tárgyak hatására a foglalkozáson születő szép kifejezéseket is. A füzetben tehát szakszavak és „szép szavak” sorakoznak, magyarázattal és illusztráló képanyaggal. Az egyes témák összefoglaló óráin vázlat kerül a művészeti alapismeretek kis „segédkönyvévé” váló munkafüzetbe.

A képgyűjtés mindig a foglalkozások témájához kapcsolódik – egy-egy témát általában 3 gyakorlati-elméleti foglalkozáson és egy sétán ismertetünk. Az ismétlés és tudatosítás eszköze a napközis termék dekorációja – a gyermekmunkák mellett tematikus tablók, hetente változó képanyaggal, újságcikkek, a foglalkozások új ismeretanyagát magyarázó írárok láthatók a falakon. A napközis programban minden nap jut 15–20 perc a tablók nézegetésére, könyvek, képek bemutatására, ismétlésére. – Mint látható, ezekben a napközis csoportokban „specializált” művészeti nevelés folyik, s kevesebb idő marad az irodalmi, zenei nevelésre, munkafoglalkozásokra. Az egyoldalúságot elkerülhetőnek tartjuk – hiszen négy osztály programjában rengeteg a komplex foglalkozás – ilyen pl. a „zenefestés” és a „szín-hét” (színekről szóló versek, mesék dramatizálása és képi feldolgozása), illetve a negyedik csoport programjában a „műfajok”-sorozat, amely a képzőművészet, a zene és az irodalom néhány műfaját egyszerűen mutatja be. Az iparművészeti és népművészeti programhoz sok munka, foglalkozás tartozik, számos mesterség megismerése, néhány egyszerű művelet kipróbálása. – A specializációt elengedhetetlennek érezzük. A foglalkozásokon a problémákat bemutató tanári magyarázatok és az önálló „képolvasást” *diavetítés* kíséri.

A diasorozatokban, amelyeket az egyes témákhoz összeállítottam, vegyesen szerepelnek régi és XX. századi, köztük kortárs képzőművészetek alkotásai. Ha egy-egy művészeti ág kifejezőeszköz-készlete a téma, különösen sok XX. századi művet mutatunk be – ezek némelyikén az adott képi, nyelvi jelenség a „szűzsé” figyelemelterelő hatásától mentesen, „képzetszerűen” jelenik meg (pl. részlet az 1. oszt. képjegyzékéből a „Vonalak” témához: Vasarely: Zint és Manipur; Van Gogh: Őnarckép; Vasarely: Zebrák; Dürer: Öregember portréja stb. Folt, 1. oszt.: Utamaro: Obi szárítkozik, fametszet; Joan Miro: Litográfia; Picasso: Bikaviadal, linómetszet; Emil Nolde: Próféta, fametszet stb.). Ahol lehet, mindig vetítünk szegedi, ill. Szeged környéki műalkotásokat, s a témát „körüljáró” diasorozat igyekszik minden művészettörténeti korszakból bemutatni egy-egy művet. Az *elemzés a képi jelek bekódolásának szintjéig jut el* – eddig viszont, amint ezt a 3., 4. csoportosok műelemzései igazolják, tényleg eljut. Az 5.-től kezdődő, történeti ismereteket is közvetítő órákon a gyerekek a kép néhány jelentésrétegét önállóan fejtik már meg, a stílusjegyeket leírjuk – csak történeti nevét, kialakulási körülményeit kell – új ismeretként – elsajátítaniuk.

Véleményünk szerint műtörténetet és művészeti alapismereteket egyszerű, hatásosan, heti 45 percben – még ha ezt az időt tényleg műelemzésre lehetne fordítani – akkor sem lehetséges. Mivel a gyerekeknek alig 10 százaléka tanul tovább gimnáziumban – ahol szervezett keretek között folytatódhat a képzőművészeti ismeretnyújtás – a többi annyit sajátít el a művészeti stílusról, – a műértéshez nélkülözhetetlen tényekből, adatokból (csak annyit tanul), amennyit az általános iskola nyújtani tud. Eddigi – szűrványos – adatok szerint a műelemző készség kialakítása terén a legtöbb a tennivaló az általános iskola képzőművészeti nevelésében.

Új területeket kell feltárni a művészeti nevelés számára, ahol a „délelőtti” művészetóra hatása elmélyíthető. A napközis gyerekek nagyon szívesen vesznek részt a foglalkozásokon – a részvétel önkéntes, de legalább 80 százaléka a gyerekeknek mindig részt vesz a számos új ismeretet közvetítő, játékos foglalkozásokon. Fegyelmezetlenség alig fordul elő, s a 60–75 perces, heti egy alkalommal tartott programok nem-

hogy kifárasztanák a gyerekeket, – inkább arra panaszkodnak a szülők, hogy a gyerekek nem akarnak hazajönni a napköziből, minden szabad idejükben gyűjtenek, rajzolnak, múzeumba hívják a családot – a képzőművészet a „mániájuk” lett... Véleményünk szerint bármelyik, a képzőművészet iránt érdeklődő napközis nevelő megvalósíthatja ezt a programot. – „A tervezési feladatok” változatosak, festés, rajzolás számos eszközzel, applikáció, metszet- és nyomatkészítés, anyag-, fólia- és faszobrászat, bőrfeldolgozás, makramé, textilapplikáció, építés és még számos más technika segíti a képzőművészet elsajátítását. Célunk elsősorban a műelemzési készség kialakítása, fejlesztés, figyelembe véve az új rajzterv célkitűzéseit.

PETRUSÁN GYÖRGYNÉ

Egy kulturális foglalkozás leírása „A képzőművészet nyelve” című művészeti programból

„A képzőművészet nyelve” c. kísérletben lehetőség nyílt arra is, hogy részletesen foglalkozzunk a magyar nép művészetével. Mivel Magyarországon nemcsak magyar anyanyelvű lakosság él, nem lenne teljes a gyerekek ismerete hazánk művészetéről, kultúrájáról, ha nem beszélnénk a hazai nemzetiségek életéről, alkotó tevékenységéről. Csoportomban a pájtások tanulmányaik folyamán, kirándulások alkalmával alaposan megismerkednek a környező országok népeivel, ugyanakkor még alig hallottak valamit a hazánkban élő nemzetiségekről. A fentebb említett okok tették indokolttá, hogy egy kultúrfoglalkozás keretében beszélgeszünk – a teljesség igénye nélkül – a hazánkban élő nemzetiségek történetéről, életéről, kultúrájáról. Ezen túlmenően (a Nevelési tervvel összhangban) ez a foglalkozás jó lehetőséget biztosított a hazánkban élő nemzetiségek és az azonos nyelvet beszélő szomszédos országok népei kultúrájának és művészetének megbecsülésére, az internacionalista szellem kialakítására.

Foglalkozásomnak a „Több nyelven – egy akarattal” címet adtam.

A FOGLALKOZÁS MENETE

A beszélgetés megkezdése előtt a foglalkozásnak megfelelően átrendeztük a termet, szabad teret biztosítva a terem közepén, és egy kis kiállításra alkalmas sarkot is kialakítottunk. A foglalkozást a „Méhkerek tancok” c. lemez beindításával kezdtük. Néhány perces lemezhallgatás után a „Melyik nép zenéjét hallottuk?” kérdésre adott helyes válasz után felelvenítettük főiskolánk román nyelv és irodalom tanszékén előző nap tett gazdag ismereteket nyújtó látogatásunkat.

A foglalkozás bevezető részében a pájtások nagy örömmel számoltak be a tanszéken látottakról, ahol megnézhették hazai románok és romániai szerzők műveit, Románia domborzati térképét, gyönyörködhettek népművészeti tárgyakban. Kimpián Péter főiskolai tanársegéddel folytatott beszélgetés alkalmával hallottak a hazai románok lakóhelyeiről. Így a foglalkozás első perceiben már aktívan vettek részt a románok lakta települések felsorolásában, helyesen mutatták meg a térképen is, hogy hol találhatók. A különféle nemzetiségek lakóhelyeinek domborzatából kiindulva (4., 5. osztályban tanulnak hazánk tájairól) ügyesen tudtak következtetni földművelő, állattenyésztő életmódjukra. Így határoztuk meg a szlovákok, románok lakta helyek segítség-